

MATZ
NILSSON

Mellan Jävlahavet och sandnejlikorna

ULTIMA ESPERANZA BOOKS

ISBN: 978-91-88263-27-8

© Matz Nilsson

Yngsjö 2018

Omslagsbilder:

Framsidan: Tilla Nils Anners. Född Mathilda Josephsson på Vitemölle. Dotter till fiskaren Josef Persson och hans hustru Eljena. Gift med fiskaren Nils Andersson i Nyehusen. Författarens farmor.

Baksidan: Den unge mannen är Henry Berg. Född Ola Henrik Josephsson på Vitemölle. Bror till Mathilda Josephsson. Emigrerade till Australien och blev fiskare där.

Ultima Esperanza Books
www.ultimaesperanzabooks.se

Innehåll:

Vid Killehusens länning / 7
”Det ser ut som fulaskrämmor” / 12
”Jag kommer från Aspelunden / 16
En ålahomma / 23
”Så blir vi här Henrik” /27
Lerstenshus på Knäbäck / 32
Eljena från Vitemölle /39
Jävlahavet tar dom bästa / 47
Hoppar från en bro / 57
Som om himlens tårar faller i havet / 60
Anders Ols Nils från Yngsjö / 67
Sandhammaren och Nyehusen / 73
Till andra sidan evigheten / 84
Vem kan segla förutan vind / 94
Distinktionskorpralen / 97
Det stora landet för dom små människorna / 100
Henry Berg återvänder / 109
Här bär alla vägar uppför / 118
Förändringarnas tid / 126
Ålafiske och motorbåt /131
Det glada tjugotalet / 138
Ruth Elina från Torpen / 147
Äventyret Klintholmen / 156
När kriget kommer till Nyehusen / 163
Kan du hämta lite dricka påg / 175
Bara en drummel / 182
När Rudolf kommer hem / 184
Kvassarna går iland /194
En epok tar slut / 202
Förändringarnas tid / 208
Man träffas bara på begravningar /215
Farväl Nyehusen / 219
När alla hjältarna går hem / 224
Efteråt är det bara tomt och tyst / 227
Ruth Elina sitter ensam / 229
Längs habaren / 233
En linje mellan Vitemölle och Gippsländ / 235

Vid Killehusens länning

Här står jag. Jag har förbrukat mina år. Jag har slarvat bort min talang. Jag har gått in genom dörrar. Tagit samma väg ut. Förlustat mej i sovrum med vita gardiner. Några nätter. Några dagar. Ibland flera månader. Ja, det kan hända att det blivit årstider som passerat.

Det är septemberhöst nu. Jag räknar klockslagen bakåt. Årsringarna. Döden och livet. Dyrningarna rullar in. Samma dyrningar som för tvåhundra år sen. Samma vatten. Samma hav. Samma dimma längs kusten.

Hit kommer människorna under jägarstenåldern för snart tiotusen år sen. För att jaga och fiska. Här stannar man kvar när bondestenåldern infaller. Den tidens fiskare och jordbrukare slår rot här där himlen möter havet. Havängsdösen är mer än fyratusen år gammal. En grav för en hövding intill en boplats. För här är gudarna nådiga. Under bronsålder och järnålder. Man byter rav mot brons. Bronset är en glimrande anrättning av koppar och tenn. Kanske med inslag av zink eller bly. Bärnsten mot den glittrande metallen. Bronsåldern är en varm tid. Järnåldern kallare. Då föds järnnätter och vargavintrar. Efter år tusen kommer vikingarna. Som far ända till Miklagård för handel. Vikingarna är hårdföra män. Erövrar och idkar handel. Men här vid kusten växer flera fiskelägen fram. Där åsen faller till sömns i innanhavet. Till att börja med kanske bara en handfull hus. Ett par ålabodar i sandbackarna. Där sandnejlikorna doftar i sommarvinden. Där vågorna är glupska käftar mot inlandet.

Inåt landet sträcker boksbogen ut sej. Här har pansarvagnarna mullrat sen femtioalet. Kriget är i koma. Men kan vakna när som helst. Sandnejlikan stretar i vinden. Gulmåran. Alla fibblorna. Backtimjan. Källan inne i skogen porlar friskt vatten. Söderut skymtar jag Stenshuvud. Hanöbuktens stolta hatt. Nånstans bortom dimmorna finns Bornholm. Norrut finns min hembygd. Ålakustens sandrevlar döljer sikten. Jag spanar mot en tid som flytt. Mot sillagarn och svartfåglar. Mot förälskelser och nederlag. Östanvindar och förlorad heder. Därborta börjar mitt liv. Längre bort kastar jag allting överbord. Låter mina drömmar förlisa. Nu står jag här. Det finns ingen väg tillbaka genom slån och krypvide. Bara minnen som dansar fjärilsdans över havängarna.

Springer i strandrägen. Dyker i vågorna. Leende flugtåta somrar. Så minns jag det. Det som är själva livet. Det som finns där när jag växer upp. Långa kvällar som aldrig vill bli natt. Jordgubbar och trassliga metrevar. Storasyster och jag på väg till havet. Varje dag. Till fots eller på cykel. På den steniga vägen som har tusen vulkanutbrott. Den varma sanden. Hammarlunds kylda lemonad i strandkanten. Som gör oss regnbågsfärgade och förtrödda. Så minns jag det.

Fotbollsmatcherna på heden utanför mitt hem. Längdhopp och höjdhopp. Äpplen och morötter. Vitkål och rabarber. Mors nybakade bröd och kvällsmat med korvamadar och till sängs tidigt. Isande vintrar med hårdsnö och frusna cykelkedjor. Kalla morgnar i vedeldat kök. Pulsa snö på väg till skolan. Träslöjd och substantiv. Multiplikationstabell och examen i juni med blomstertid som kommer. En evighet av orörda dagar. Årstider som överlappar varandra. Drömmarna präglas av guld i nävarna eller olympiader. Där bor framtiden. Att bli som Ingo. Eller som Nacka. Jag läser om grabbarna från bruksorterna. Fabriksarbetare som tränar hårt på idrottsplatsen. För att bli nånting. För att leva en

dröm. Gifta sej med hon den snygga som jobbar på kontor inne i stan. Skaffa bil och åka runt ett torg i stan.

Jag vill inte bli fiskare. Inte bonde. Kanske inte jobba på fabrik heller. Vet inte vad jag vill bli. Förrän elgitarrerna förintar mitt förstånd. Rocksångare vill jag bli. Elgitarrist. Elvisfrissa och tajta jeans. Svart skjorta uppknäppt i halsen och snyggt läderbälte. Tuggummi i käften. Bebopalula och Hound Dog. Drömmarna tar fart. Det är det här jag vill bli. Inte ålafiskare. Inte slita hårt med draggar och hommor i ösregn och motvind. Jag känner dragningskraften från musiken och från sångerna. Från dom hetsiga orden. Hur dom vänder på varenda sten och talar klarspråk. Dom böcker jag läser handlar om kapten Hornblower eller om idrott. Seriemagasin. Kvällarna i mitt lilla krypin på vinden skrynklar linjerat kollegieblock. Värdelösa rim och pompösa adjektiv. Poesi för mörka rum.

Nu står jag här. Ser ut över det ändlösa havet. Där dom stora fartygen beskriver resan bort. Storebror som seglar sjöman. Skriver om fartygen. Men det blir ingen resa till oändligheten för mej. Till Söderhavet. Till platser där jag kan vandra runt och äta tropiska frukter och njuta av musik från ukulele och gitarr. Det är ett gråkallt hav. Ett hav som förmodligen dränkt alla mina drömmar. Alla mina misslyckanden. Alla tillkortakommanden. All lösa partiklar som passerar genom mina händer. Slit och släp. Trasor och skräp. Men havet kan inte dränka allting. Inte spola rent inombords. Jag vet vad som finns därute och därinne. Jag vet och minns.

Alla hus jag lämnar. Alla kvinnor mellan vita lakan. Alla barn som försvinner. Som skriker och jollrar. Sen försvinner. Jag minns knappt vad som har hänt. Dom går till daghem och dom går till skolan. Jag är aldrig där. Sen är dom plötsligt vuxna. Alla barn som aldrig fötts. Aborteras. Ett satans skrynkligt liv.

En arbetare. En akademiker. Fast alltid hör jag mer

hemma på verkstadsgolvet än inne i fakulteterna. På nåt sätt. Men det är väl det där med språket. Som jag är uppväxt med. Som aldrig går ur. Men jag går där på gatorna. Nätter i ensamhet. Tänker och längtar. Dricker och slutar dricka. Hittar in till dom varma rummen. Men kan inte stanna kvar där. Det blir för trångt.

Jag har misslyckats. Med mitt liv. När dimman flyter över dom renrakade kullarna. Tänker jag på far. På hela hans stora släkt. På hans vedermödor på havet. På hans äppelodling. På hans eksem. På hans lustiga sånger.

"Mig vara född uti Afrika...migs fader där vara kung...migs syster hon vara brokig...vara dotter till vit missionär". Sånger från en byrålåda. Från en rakspegel. Från en soffa i hörnet av norra rummet. Tårarna faller mot sanden. Blandas med stolthet. Över att jag har en sån brokig och fin far. Men jag försnillar bort allt det som han lär mej. Jag driver omkring. Jag kan inte stadga mej. Jag kan inte hejda mina lustar. Jag kan inte tålmodigt vänta på en bättre morgondag.

"Min far... han har... tre brogiga grisar... en vid... en grau... en blau... ja det var hela min visa... denna visa var inte lång... så vi tar den än en gång."

Så sjunger han. Om och om igen. För mej och för barnbarn. Nu står jag här. Jag kan inte mycket. Jag äger ingenting. Jag är skyldig pengar och ursäkter. Överallt. Jag är en spelare som alltid förlorar.

Men därute på Jävlahavet ser jag ändå skuggor och hör ljud från vatten som bearbetas. Jag minns berättelserna. Jag minns hur jag tänkt mej att dom ser ut. Människorna som kommer över havet. Som kommer för att fly undan en orättmätig överhet. Som kommer utan att äga nånting. Mer än sin arbetskraft. Men som landar här. Som bygger sina slott i sanden. Som sliter tills livsandarna far med rallarosornas bomullsfrön till molnkanterna. Jag minns fotografiet av farmor. Hennes höga kindknotor. Hennes

starka blick. Hennes stolta profil. Jag ser ett annat folk. Som kommer hit till kusten och blir som dom andra fiskarna längs med habaren. Hit kommer dom.

Här står jag nu. Sista timmen slagen. Jag ångrar ingenting. Men jag är ledsen för att jag inte gjort saker och ting bättre. Jag saknar min far. Jag saknar min mor. Vår familj. Vårt fina fattiga hem. Jag saknar dom öppna dörrarna. Jag saknar.

Dimman tätnar. Det droppar från plommonträdet. Som står här sen mer än hundra år. Bäckens porlar. Där det bänkats tvätt med gistna händer. Bränningarna rullar in. Det finns en röd tråd. Det finns en livlina mellan Knäbäck och mitt liv på sista minuten. Det finns ett Jävlahav. Det finns sandnejlikor i backarna här ovanför. Det finns en båt som alltid är på väg. Mellan länder. Mellan barriärer. Människor som reser. Människor som flyr. Människor som landar. Människor som slår rot. Jag är ensam här i dimmorna från det Baltiska Ishavet. Men jag har en saga att berätta. Det ska jag i alla fall kunna göra. Berätta om en tid som bygger våra hemman. Dom knotiga människorna. Som böjer sina ryggar, men som bär sina liv med stolthet. Jag lyfter blicken ut mot en rullande bränning. Känner den friska doften av tång och bräckt vatten. Hör måsarna skräna bort mot Vitemölle. Det är september. I ett århundrade med atombomber och telekommunikationer. Där religioner och krig förintar kärlek som blommor och växer. Som alltid. Det är sent i livet. Men aldrig för sent. För en sång från far på soffan.

”Det ser ut som fulaskrämmor”

Det är september 1815. Gryningen har hunnit bli förmiddag. Thomas Månsson och hans bror Henrik patrullerar habaren nedanför Killehusens länning. Mellan Knäbäck och Vitemölle. Thomas Månsson har ålafiske här. Han har också en ålabod ovanför den branta sandbacken. Det har varit ganska hård pålandsvind några dagar. Rentav kuling. Det har inte gått att fiska ål. Hommorna är sådana att dom kan dras i land lätt, när det börjar bli oväder. Nu ligger dom i starrgräset och gör ingen nytta. Thomas Månsson vill att hommorna ska komma ut i vattnet och tjäna in pengarna dom kostat att tillverka. Eller betala arrendet till bönder, godsherrar och byamän. För fisket är uppdelat i drätter. En åladrätt måste ersättas med kontanta medel eller helt enkelt med att en del av den fisk man fångar avgår som betalningsmedel. En åladrätt eller en laxdrätt. I kyrkoböckerna stavas drätt som drächt. Hur som helst är det en rättighet en fiskare kan arrendera för att fiska på ett särskilt område.

Bröderna går sakta i den lösa sanden. Det knastrar förunderligt när deras grova kängor trycks ner i miljoner sandkristaller. Dom försöker läsa vattnet. Lukta på vinden. Spana ut över horisonten. Memorera himlens molnstrukturer. Bröderna är fiskare och havsmän och måste kunna läsa tecknen som naturen ger. I dag kan dom läsa att pålandsvinden mojnar. Att vinden håller på att vrida

sej mot sydkusten. Ner mot Stenshuvud. Senare på eftermiddagen eller senast i morgon kanske hommorna åker i vattnet. Ålen kommer att stryka tätt förbi habaren när det blir skymning. När det mörknar. Inte förr. För ålen skyr ljuset. Mörka nätter vandrar den i stim längs kusten. Då gäller det att med en lång arm leda den in i den försåtliga struten. Där ålen inte kan fundera ut hur det går till att återvända.

Thomas Månsson sätter högra handen som en skärm framför ögonen. Spanar ut över horisonten. Ser ett sträck med ållor. Men ser också en svart fläck långt därute. Han gnuggar sej i ögonen och frågar Henrik om han ser samma sak. Brodern kisar intensivt och mumlar i skägget om att det är disigt. Men sen muttrar han nånting om att det är en svart prick därute. Strax bortom ydre räv. Den yttersta sandreveln som får dyningarna att fräsa till lite extra. Som lyfter vågorna ur havets innandöme och görs synliga för fiskarna därinne på habaren.

”Det är en båt”, säger Thomas Månsson till sin bror. ”Det är min själ en båt. Den har väl slitit sej loss nånstans ifrån och kommer nu med ostingkulingen till oss.”

Den svarta pricken som nu identifierats som en båt kommer allt närmare. Kastar sej över bränningarna därute och tar god fart mot den inre sandreveln. Nu ser man att det är en vrakeka. Med ett kvadratisk sprisegel. Som är listat till masten. Sådana båtar som dom har här längs med kusten upp mot Blekinge. Folkets båtar kallar stormännen vrakekorna för. Det är bara fiskarna från kusten som kan segla dessa båtar. Herremansbåtarna har råsegel och bommar och tackel, men är svåra att manövrera i slör och läns. Därför passar spriseglet bättre nära kusten där fiskarna oftast håller sej.

Den här vrakekan ser ut att vara kanske sex meter lång

och ett par meter bred. Inte alltför stor. Det kan finnas vrakekor som är upp till tjugo meter långa. En del går med råsegel. Det är bra båtar att fiska med. Att vruga sill med. Att dra laxnot med.

Den breda vrakekan stegrar sej som om den var en tung svart hingst. Stäven himlahögt och aktern ner i havet. Den får en lusing av en vattenvinge och det ser ut som om båten skulle sjunka. Lägga sej tvärs över havsdraken. När båten närmar sej den vredgade inre sandreveln. Där vågorna är lägre och tyglade. Reser sej ett bylte från båtens innandöme och försöker få båten att gå in mot land med fören först, med årornas hjälp. Men ödet vill annorlunda. Båten kantrar över med bredsidan. Kilas fast i sanden och blir vågornas leksak. Våg på våg sköljer över båten. Det knakar och knirker i skrovet. Vågorna kommer att göra spisaved av den. Tror Thomas Månsson. Som ser två stora bylten lämna båten och vada i det halvmeterhöga vattnet in mot land. Det ser ut som om dom bär på nånting.

”Det ser min själ ut som fulaskrämmor!” snörvlar Henrik Månsson och fräser en snordalk med tummen. Spottar snus och snor på sanden. Två små bylten bärs av två större bylten.

”Det är min själ och harrans jävlar glyttar ombord!” konstaterar Thomas Månsson torrt. ”Men du har rätt. Halleda, dom ser ut som fulaskrämmor.”

Båtens manskap vadar mot land. Faller och snubblar emellanåt i bångstyriga bränningar. Som därute på reveln glupskt attackerar vrakekan. Väl inne på habaren släpper dom två vuxna byltena ner sina passagerare på fast mark. Alla är genomblöta. Men inpackade i tjocka kläder. Kläder som inte är från den här trakten, tänker Thomas Månsson och hans bror i samma stund som dom ser vad som kliver i land. Thomas tar av sej vegamössan och kliar sej i det ljusa håret. Rynkar lite på näsan. Funderar en stund. Undrar vad

det här kan vara för folk. Vad han vet är det inget krig nånstans därute österöver. Men det kanske är folk från Bornholm som fått problem med segel eller så. Han beslutar sej för att gå byltena till mötes. Sätter på sej vegamössan igen. Brodern följer i hans fotspår.

Det är främlingar på kusten. Det är inte sjömän som lämnat ett vrak. Det är en familj. Nu vill ålafiskarna från kusten veta vad den här familjen gör på deras habar. Från reveln hörs vrakekans klagorop. Den borrar obönhörligt ner i sanden och blir ett skrovsmål för bränningarna. Det kommer kanske aldrig att gå att få loss den därifrån. Inte som en hel båt i alla fall. Den är vattenfylld och det knakar i bordläggningen. Seglet har doppats i vattnet flera gånger.

”Det ser tamejfan ut precis som fulaskrämmor!” muttrar broder Henrik till Thomas Månsson. Just innan dom når fram till byltena. Som står där på habaren. Handfallna. Utan bagage. Snart utan farkost.

”Jaja, rediga fulaskrämmor”, säger Thomas och lyfter på vegamössan innan han tar till orda. För att fråga vilka han har den äran att prata med.

”Jag kommer från Aspelunden”

Thomas Månsson står med vegamössan i sin hand och bockar lite hastigt och tafatt. Han känner sej en aning bortkommen. Brodern står tätt bakom honom. Thomas Månsson tittar ut mot båten och pekar med hela handen. Skakar på huvudet. Mannen i byltet gör samma sak. Han har slitit av sej den halsduk han virat runt sitt huvud. Det är en ljushylt man. Satt och lite kantig. Kanske en bornholmare tänker Thomas Månsson.

”Jag kommer från Aspelunden”, säger mannen på ett sjungande språk.

Men ålafiskarna förstår vad han säger. Det låter som en blandning mellan danska och tyska. Som hackepölsa. Enstaka ord begriper man genast. Men så småningom går det bättre. Men dom vet ingenting om Aspelunden. Kan det finnas ett sånt ställe på Bornholm. Mannen pekar på kvinnan vid sin sida och dom båda glyttarna.

”Mina olen Henrik Mägi”, säger mannen och bugar. Han ler lite försiktigt och fortsätter. ”Kaks baarn. Maria och Anna. Min fruu heter Olga.”

Det är en sjungande melodi när han pratar. Men han är inte från Bornholm. Det förstår bröderna Månsson nu. Han kommer längre bortifrån. Thomas frågar om man drivit förbi Bornholm i den hårda kulingen. Han frågar och pekar och talar med händerna. Men Henrik Mägi förstår.

”Min broor. På Bornholm. Fiskare.” Den strandade

mannen på stranden pratar med långa och öppna vokaler.

Konversationen fortsätter. Bröderna Månsson förstår att Henrik Mägi ämnat sej och sin familj till Bornholm. Där han har en bror som kanske är fiskare. Men det är inget som är säkert. Nu har Mägi strandat på habaren strax norr om Vitemölle på den skånska ostkusten. Bland ålafiskare och dagsverkare. Det är inte Danmark. Det är Sverige.

När Henrik Mägi några dagar senare träffar prästen i Vitaby berättar han sin historia. Mägi kommer från Estland. Ett land som bröderna Månsson knappt hört talas om. Men prästen vet att det ligger där bortom Polen. Bortom Gotland. Ett land nära Finland. Därifrån kommer Henrik Mägi. Men det framgår att hans fru Olga inte är estländska. Hon kommer från Ingermanland. Långt in i Finska viken. På ryskt territorium. Ett land med voter och ingrer och finnar och ryssar. Ett område med den stora fina staden Sankt Petersburg. Där tsaren håller till ibland.

Prästen ser snart till att smätöserna får gå i ordlära. Han tillsätter sina lite äldre döttrar till denna uppgift. Små glyttar lär sej fort. Ord har magnetism för unga öron. Det finns ingen skolbyggnad i Vitemölle vid den här tiden. Det finns emellertid en ambulerande verksamhet. I Vitaby byggs en skola strax efter att liberalerna får igenom sin folkskolereform i riksdagen 1842. Dyrt tycker bönderna. Men nödvändigt. I Vitemölle byggs en skola först 1865. Det är femtio år bortåt i tiden så Mägis töser får gå i lära hos prästens döttrar. Sen traska ner till Vitemölle där en skolmästare bedriver undervisning utan att ha en egen skola. Skolmästaren heter Siolin och är fiskare.

Henrik har lämnat Estland för att fiska vid Dagö. Han blir fiskardräng därstädes och träffar Olga. På Dagö finns många svenskar så Henrik har lärt sej några ord. Henrik

Mägi berättar med sina händer att hans efternamn betyder berg på svenska. Henrik Berg kan man tänka. När fisket inte lönar sej så bra vid Dagö följer han sin Olga hemåt Ingermanland. Bildar familj där. Han behöver inte registrera sej som nyinflyttad, för vem bryr sej om en fattig fiskare från Estland.

Men ryske tsaren är inte nådig mot folk som inte är ryssar. Mägi måste betala en ansenlig summa skatt för att få fiska i ryska vatten. Eller värva sej till den ryska flottan. Ingetdera faller Henrik Mägi i smaken. Tillsammans med Olga beslutar man sej så småningom för att packa ungarna och lite proviant i båten och segla mot Bornholm. Töserna är sex och sju år år gamla. Anna och Maria. Själv är Henrik Mägi trettiosex år när han strandar med sin familj vid Killehusens länning. Hans hustru är betydligt yngre. Bara tjugosju år gammal. Hon kan också prata lite hackig svenska. För där hon tjänat piga på Dagö har det pratats svenska emellanåt.

”Varför säger du att du kommer från Aspelunden?” spörjer Thomas Månsson.

Henrik ler igen och nickar ut mot havet. Säger att Estland är hans hemland. Där är han född. I Haapsalu. Som betyder just Aspelunden. I Haapsalu har det funnits en del svenskar så han är ändå lite van vid språket. För nu har han förstått att han är i Sverige. Inte på Bornholm. Som hör till Danmark. I Sverige är den franske marskalken Jean Baptiste Bernadotte tilltänkt kung sedan 1810. Han går som lärling och tituleras kronprins. På Vitemölle finns det runt fyrtio hus. Ett fiskeläge och en plats för segelfartyg på redan. Vitemölle säger man för att det är ett minne av den danska tiden med ett e på slutet. Men modernt folk säger Vitemölla.

Nu ber Thomas Månsson sin bror att han måste ställa den

torftiga ålaboden i ordning. Däruppe i sandbacken. Mägis får tak över huvudet där. Det finns en järnspis och dom behöver torka sina kläder. Mat får man gå hem till Vitemölle och hämta. Mägis har kommit till Sverige. Till ålakusten. Till Killehusens länning. Mellan Knäbäck och Vitemölle. Dom har kommit över Jävlahavet. Till ett nytt land. Det finns lite kläder och packning i båten som bärgas i land. Men vrakekan tar kulingen hand om. Borrar ner i sanden. För skrubbor att gömma sej i och under.

Thomas Månsson och hans bror Henrik ombesörjer så att det kommer mat i ålaboden. Ser till att det kan eldas i spisen för att torka kläder. Det är i september och inte så kallt ute. Solen värmer gott när det kommer fram mot middagstid. Henrik får veta att han kan arva lite fiskeredskap av äldre datum från bröderna Månsson. För att kunna livnära sej och sin lilla familj. Allt det som är nödvändigt. Henrik får vidare låna pengar av Thomas Månsson till en begagnad båt så att han kan fiska själv. Denna båt döper han till Olga efter sin kära hustru. I gengäld får han gå tillhanda när Månssons behöver hjälp med diverse sysslor. Utanför ålaboden står snart styror med flytkork som mage och med blyfot. Toppaluvor av svarta fransiga flaggor. I flytkorken är skuret HM, det står för Henrik Mägi. Kubbar, två stora tunga hokubbar och några mindre kubbar av lätt trä, står lutade mot varandra. På en ställning, byggd av barkad al, hänger stormaskiga laxgarn som strandfrukter.

Olga kan gå på dagsverken hos bönderna. Plocka päror. Nacka bedor. Töserna får följa med och hjälpa till. Olga är en hiskeligt grann kvinna. Lång och ståtlig. Svart långt hår, som hon sätter upp i ett konstfullt arrangemang i nacken. Hennes ögon är klarblå och hennes näsa är bred. Höga kindknotor. Ett alldeles för grant fruntimmer för att bo i en ålabod vid Killehusens länning, tänker Thomas

Månsson. Som gärna slår sina lovar efter kvinnor. Som gör samma sak med den granna Olga. När hon är ensam. Han kurtiserar och åbakar sej. Hon håller god min för sin makes skull. Dom behöver det arbete som Månsson ger till Henrik och till henne. Hommearmar som ska lagas. Fångstpåsar att binda. Bodstädning och matlagning när karlarna tjärar näten. Hon är rädd att Thomas Månsson kommer att vräka dom från ålaboden om hon säger ett ord för mycket. Hon flyr raskt undan när Månsson gör närmanden. Fräser i tysthet. Bubblar av ilska. Hon har ett ettrigt humör Olga. Men för en stund kan hon hålla god min och låta karlsloken stryka som en hankatt i mars. Tids nog ska han få sitt straff.

Henrik sätter den gamla ekan i nytt skick och börjar fiska efter flundror och sätter krokar på långrev för att få torsken att nappa. Några gamla ålahommor har han fått av Thomas Månsson. Hommor som man kan vada ut och sätta från land. Enklare varianter. Lätthanterliga. Men han fångar lite ål. Kan sälja några kilon. Det blir ett tillskott i hushållskassan. Just söder om ålaboden växer det ett buskage med förvildade plommon. Kydahästar kallar Thomas Månsson dom för. Plommonen smakar gott för Maria och Anna. Där finns också ett päronträd. Gråpäron får Henrik lära sej att det är. På dom mjuka sandkullarna växer sandnejlikor. Som bara finns här längs denna kust i det karga landet Sverige. Men dom växer också i Estland. Det visar att länderna hör ihop. Att det finns ett samband. Geografiskt och själsligt. Mägis känner en välbekant doft från hedarna. Olga går bort till Knäbäck där hon kan träffa lite kvinnfolk och prata om väder och vind. På det viset lär hon sej språket bättre och fortare. Hon får en väninna i Magnus Håkanssons hustru Karna. Som hon anförtrot sej åt. Berättar om Månssons närmanden.

”Tvi en sån rälåg karl den där Thomas Månsson. Finns inte ett fruntimmer som han inte försöker komma under kjolarna på!” utbrister Karna när Olga berättar.

Karna är hämtad till Knäbäck av Magnus Håkansson. Från Hasslö. Ända borta vid örlogsbasen i Blekinge. Där man pratar obegripligt och i andra melodier än här. Men Karna har lärt sej skånskan. Av Karna får Olga mycket hjälp och dom arbetar tillsammans på dagsverken. Att gå mellan länningen och Knäbäck är ingenting. Kanske ett par tusen meter. Man kan gå längs habaren. Ovanför habaren har tångvallarna gödslat strandråg och sandrör att växa. Enstaka bestånd av glasört eller sodaört. Blåser det för mycket går man inne bakom ekarna och bokarna. På den väl trampade stigen. Ibland går dom tillsammans ner till Vitemölle. Enligt dom gamla som vet, är Vitemölle uppkallat efter den danske stormannen Hvide. Både Vitaby och Vitemölle bär denne stormans efternamn. Försvenskat naturligtvis. Hvides mölla för han lät bygga en kvarn vid Mölleån. Hvides by för att det är där hans folk bedriver jordbruk. I Vitemölle är det affärer och liv och rörelse. Skomakare, skraddare, timmermän och båtbyggare. Här finns en krog och en källa där man tvättar och hämtar dricksvatten. Ibland samlas man här för att spela och sjunga. Segelfartyg på redde. Än så länge finns här ingen hamn. Den byggs senare under artonhundratalet och flera gånger. Eftersom stormarna raserar den med sina omilda tentakler. Fiskarna lägger till med sina båtar vid kåsarna som är naturliga stenpirar som går några meter ut från land.

Olga går där i den dragiga ålaboden och funderar och höjer blicken mot vindar och moln när hon rister mattor i starrbacken. Ber till den gud hon tror på. Ber för släkten hemmavid. Ber för att töserna ska få ett bra liv. Sen ler hon

och viker undan det bångstyriga håret. Rättar till sin klud. Känner sej ändå förnöjd i detta nya land. Där det bästa av allt är att hon och Henrik är tillsammans. Med dom båda töserna. Henrik har bestämt att dom ska heta Berg i det nya landet. Han går till prästen och får det ändrat. Mägi blir ett minne av en annan tid. Ett skal som ömsas. Ett ålaskinn som kastas bort. Han skär in nya initialer i sina fiskeredskap. HB för Henrik Berg. HM är borta med sista höststormen. Henrik och Olga Berg. Med töserna Maria och Anna. Men töserna ska väl gifta sej till ett annat efternamn. Mägi och Berg kommer att falla i skuggor. Men nu i det nya landet där man heter Berg. Behöver man inte lyda kejsarinnor eller kejsare. Inte fjäska för överheten och betala straffavgift. Men deras familjer finns kvar där borta i Ingermanland. Olgas mor och far. Syskonen. Hela släkten. Hon får nog aldrig se dom mer. Så tänker hon på kvällen när hon sitter framför järnspisen och handarbetar. Sticker håsor och väntar för vintern. Stickegarn har hon fått av Karna. Men det här är mitt nya hemland, tänker hon sen. Snörvlar lite. Gnider en tår från ögonvrån. Töserna sover gott på halmmadrassen i ett hörn av ålaboden. Henrik snarkar redan. Tidig morgon väntar Thomas Månsson på hjälp i Vitemölle.

En ålahomma

En ålahomma är en ålahomma och ingenting annat. I början av artonhundratalet är ålahommorna primitiva. Själva konstruktionen är enkel. Men man måste kunna böda och böja byglar för att få ihop det. Det finns olika fångstredskap för att lura ålen i fällan. Munkarna, som en gång befolkar klosterkyrkorna innan reformationen, använder flätade videkorgar som får ålen att simma in i mörkret. Kanske betar dom korgen med nån halvrutten gammal mört. Väl inne i korgens innandöme är det för svårt för ålen att hitta ut genom dom smalare öppningarna bakåt. Det är betydligt enklare att ta sej in.

Senare utvecklas mjärdar och ryssjor. Men på ålakusten mellan Blekinge och Skånes sydkust använder man hommor. En rak arm som går ut från land så att ålen ska följa den en bit när dom kommer simmande nära habaren. Sen en öppnande välkomnande famn som sträcker ut sej åt båda sidor, för att leda in ålen i en försätlig sal av nätmaskor och äreportar. Som en motorväg mot undergången. Dessa armar kallas för stackarmar. Eller förfamnar. Väl inne i hommans korridorer är alla ingångar betydligt vidare än utgångarna. Bålen är området mellan största böjlen och påsen. Här finns också melycken som stänger inne ålen. En homma kan ha ett fåtal eller många sådana öppningar eller lås. Beroende på hur stor och lång homman är. Allra längst ut finns struden eller påsen. Som man hivar upp i hommebåten och öppnar

liksom en knappagylf och tömmer fångsten i båten. Alla hommebåtar har ett hål i botten som täpps till med en tapp. Uppe på land drar man ur tappen för att släppa allt ålaslem i sköljvatten från habaren.

Ålen föds som en intetsägande larv utanför Kuba i Sargassohavet. Flyter med strömmarna till Europa och blir en glasål som förvandlar sej till gulål och går upp i våra vattendrag. Sen lever den ett liv som vilken popsångare som helst och bestämmer sej sent i livet för om den är en hon eller han. Stänger igen sin egen mun och vandrar hemåt till Kuba för att para sej och röka en cigarr innan den dör. Om den inte dessförinnan fångats i en ålahomma och blivit en rögad ål på gillebordet. Det är den goda ålen vi njuter av. Sandrevlarnas dirigent och oberäknelige härskare.

Men det är viktigt att nätet passar precis emot böjlarna. Hommans skelett. Annars kan det hänga och slänga. Skavas av vattnets ständiga rörelse mot sanden. Även själva labyrintsystemet måste vara sinnrikt och precist. Men ålafiskarna och böderskorna vet allt om hur en homma ska tillverkas. Det är en lärdom som sitter långt inne i själva själen. Inga ritningar eller mönster. Bara hågkomst och flinka fingrar. Räkna maskor och mäta med alnakäpp. Som att sticka en tummavante. Eller håsor till glyttarna. Med dessa hommor kan man även fånga kaniner eller fasaner på torra land. Om man betar med säd eller morötter.

Hommorna är vid den här tiden, när Henrik Mägi kommer till Killehusens länning, små enkla redskap som man kan ta tre på ryggen om man är en redig karl. Man vadar ut från land och sätter hommorna. Trycker fast själva armen med störar och stagar med sten. Inga draggar och inga kubbar. Byglarna är gjorda av lättböjligt trä. Pil eller sälg.

Det ska hålla. Det är en stor konst att böja byglar. Pileträ som ska blötläggas. Ungefär som att vara korgmakare.

Känner man på sej att det ska bli oväder drar man in hommorna på land igen. Svårare är det inte. Fast ibland hinner man inte rädda redskapen. Om stormen kommer mitt i natten och stuevärmen gör att man sover för gott. Många hommor kan driva iväg. Men fastnar alltid nånstans. Då ska det bjudas på en liter brännvin till bärgarna. Som är andra ålafiskare. Det bjuds många litrar efter en storm. Men havet ger och havet tar.

Vadar man ut för att rädda sin homma en mörk stormnatt kan man känna ålarna stryka förbi benen. Dom följer sin rutt. Sitt inprogrammerade system i ålahjärnan. På den här tiden har man heller inga sumpar att lagra ålen i. En sump är en trälåda som ser ut som en trekantig ostabid hos lanthandlaren. Eller en fyrkantig. Med hundratals hål borrade i skrovet så att friskt och syresatt vatten kan strömma in. Dom hålls på plats av draggar och kubbar och ligger helt nära land. Innan man kommer på att tillverka dom här ostabidarna, gräver man hål i den fuktiga sanden. Där kan ålen hållas några dygn. Men det gäller att inte glömma bort platsen där man grävt ner fångsten. En habar kan se likadan ut meter efter meter. På ålakusten är det evigheter av sand. Lite tång och snäckskal. Men fiskarna har sina knep. Tar landmärken. En vresig fura i länningen. Ett knotigt päronträd längre upp. Eller ett vresrosbuskage. Kanske bara en glasörtsvegetation eller en uppdragen förslösad gråsprängd hommebåd. Fast glömskan går hand i hand med en sup innanför västen.

Ålahommorna Henrik Mägi får av Thomas Månsson är av äldre datum. Vältjärat bomullsgarn. Med hål lite varstans i nätet. Byglarna är skavda och nätet har släppt från

sina fästen. Mägi får lappa och laga. Böda. Men det är han kunnig i. Det har han lärt hemma i Estland.

Thomas Månsson berömmar hans kunnighet i fiske. Han kan bli en bra lejekarl framöver. Henrik får snart hommorna i stånd. Dom sämsta sätter han längst ut. I fall det skulle gå åt helvetet till. Dom bästa längst in. Den första hösten hinner han fiska några kilo ål. Säljer lite grann. Men saltar också för vinterns behov.

Ålakustens fångstredskap stretar mot ostingarna. Står stilla och väntar på ålen när det blåser västing. Månljus skrämmer bort den skygga ålen. Mörkret därefter är det ålafiskarna väntar på. Då klimpar ålen sej in i försäten. Tillsammans med den satans klicken. Klick är glasartade maneter som blir till en tjock gröt inne i ålastruden. Tungt och jävligt. Till ingen nytta. Ramlar i småbitar om man tar i dom. Men ålen blir till inkomst och utkomst för fiskarna och deras tomma börsar. Ålahommorna hänger sena hösten på tork längs med habaren. På grova pålar. För att packas in inför vintern. Ibland glöms hommorna kvar i snöröken. Henrik Mägi glömmer kanske sitt estniska efternamn. Men Henrik Berg glömmer nog inte sina hommor. Han tänker kanske böda nya till vintern. Om han får tag på billigt nät. För fiskare det är han. Från Aspelunden. Från andra sidan Jävlahavet.

”Så blir vi här Henrik”

Dagarna kommer och går. Bergs anpassar sej till det skånska temperamentet. Men Olga kan inte tåla Thomas Månssons svassande och tassande runt henne så fort hon är ensam och han är i pilskaträsket. Hon väntar på rätt tillfälle bara. Att kväsa den erotiske ålafiskaren. Månsson har också blivit sjökaptan. För nu har han inköpt en jakt så att han kan segla längs kusten och köpa upp fisk. Framförallt ål. Sen segla vidare och sälja den för högre pris. Brodern sköter hans ålafisken. Henrik Berg är den som ställer upp och hjälper till när så behövs. Är lejekarl hos Thomas Månsson helt enkelt.

Bergs har bott vid Killehusen i mer än tio år. Vintrar och somrar kommer och går. Töserna är snart giftasvuxna. Har gått och lärt borta på Vitemölle. Tjänar pigor i kaptenshus några ålahommor längre bort på Kivik. Töserna pratar nästan bara svenska numera. Estniskan och ryskan glöms bort. Man vill bli som alla andra. Henrik har fått skapliga fångster och skaffat redigare fiskredskap. Draggar och kubbar. Lajsagarn och sillalänkar. Den gamla vrak-ekan som knäcktes av bränningarna 1815 har han bärgat. Sågat den i två delar. Den ligger ovanför habaren som två olika skeenden. Från två olika världar. Två olika liv. Det gamla därborta vid Dagö och Ingermanland. Det nya här vid Killehusens länning. Olga har arbetat styvt och hårt på sina dagsverken. Det nya landet har blivit deras hem. Förändringar föds lika kvickt som puggor i majgölar.

Strax innan advent gör sej Thomas Månsson ärende till Bergs. Han vet att Henrik Berg är vid Vitemölle med Månssons broder för att hänga upp hommorna på tork innan allt ska in för vintern. Thomas Månsson har städslat Henrik Berg som fast lejekarl detta året. En syssla han skött väl. En lejekarl att lita på. Henrik Månsson har eget fiske numera när brodern har blivit sjökapten.

Thomas Månsson kommer till Killehusen med sin jakt som han döpt till **Albert**. Den har han köpt nere i Tyskland. I Pommern. Det är förvisso en smugglarjakt som lätt kunnat hålla tullarnas båtar på avstånd. Det är den han seglar längs kusten med. Han har en liten eka på släp efter jakten. När han ankrar utanför yttre sandreveln kan han ro i land. Hemma på Vitemölle har han en välnärd hustru med fem barn. Han är sällan hemma. Åt hustrun tittar han inte längre. Det finns annat kjoltyg att spänna musklerna mot. Just i dag gör han sej ärende till Bergs för att tala om för Olga att han har arbete åt henne. Städning av magasin som han äger på Vitemölle. Sortera garn och hommor. Tjära linor och rep. Arbete som hon gjort förut. Som hon vet att hon får skapligt betalt för. Men hans egentliga ärende är att komma henne inpå livet. Nu när hon är ensam i huset. Som är hans ålabod.

”Du är en grann kvinna Olga. Alldeles för grann för att gå här vid Killehusen och stega ålarumpor. Du kunde segla med mej längs kusten och det finns mycket fint att titta på både här och där.”

Thomas Månsson himlar med ögonen och går tätt inpå Olga Berg. Han kan känna hennes värme. Han är het inombords. Hon står vid spisen med ryggen mot honom. Hon är lång och reslig. Men fyllig. Det svarta håret är uppsatt i nacken. Hon rör sej elegant och vigt. Annat än matronan hemma på Vitemölle. Som han knappt tål att se på.

Olga går mot fyrtyo år nu men är fortfarande ung i hull

och hy. Som en frustande bäver greppar Månsson tag om henne och för in ena handen i hennes skrev. Hon vänder snabbt på klacken och får tag i kvasten vid spisen. Sätter in kvastskäftet i hans helighets gömsle med stor kraft. Han faller ihop dubbelvikt på golvet under en tirad av svordomar han inte lärt sej av prästen i Vitaby. Olga säger inte ett ord. Ställer tillbaka kvasten och går för att öppna ytterdörren. Pekar ut mot habaren till. Grymtar mot Thomas Månsson. Han reser sej upp och vacklar ut. Likblek om nosen och inte upplagd för romanser eller kurtiser. Väl ute i sanden smäller dörren igen bakom honom. Så att den nästan lossnar från gångjärnen. Månsson tar sej långsamt ner mot sin eka och ror ut till jakten **Albert**. Han ser om sin skadade kroppsdel och förstår att inget gått riktigt illa, men att han ska hålla sej borta från fruntimmer ett tag. Kurera ömheter och svullnader.

Thomas Månsson grunnar några dagar och slickar sina sår. Sen får Henrik Berg veta att han är uppsagd som lejekarl hos Månssons. Det blir bara den här säsongen. Sen är det slut. Som om han vore en odugling. Men det finns skamfilad tränad bakom beslutet. Likaledes ombeds Bergs att lämna ålaboden vid Killehusens länning. Olga går till Karna på Knäbäck och berättar vad som hänt. Karna klappar henne på knäna och sätter kaffehurran på järnspisen.

”Där fick trynasvinet vad han förtjänar!” grymtar hon. ”Hade han gjort på det viset ute på Hasslö hade man doppat karaskrället i tjära och rullat honom i sannen. Någen som harren gud och Jesus skapat honom!”

Sen skrattar dom tillsammans och sörplar på bit på fadakaffet. Karna lovar att prata med sin man. Den godmodige Magnus Håkansson. Kanske han behöver en lejekarl till nästa ålasäsong.

Magnus Håkansson får höra hela historien. Han mumlar i skägget och suckar tungt. Han känner väl till Thomas Månssons begär efter kvinnor. Han vet också att Månsson blivit en storman numera när han seglar den tyska jakten längs kusten. Inget kan stoppa honom tror han. Men hos Olga Berg får han skaffet i vecka livet. Där går han bet. Magnus Håkansson gottar sej åt det. En stund. Tänder rögepipan. Sen säger han till hustrun.

”Jag kan städsla Henrik som lejekarl för nästa säsong. Han är en duglig och redig karl. Olga är en grann och rejäl kvinna. Stolt som en fura på heden här. Ingen kan böja hennes styva nacke. Jag tror minsann att dom kan få bo här. Vi har ett stort hus och våra ungar är ute från boet och dom är bara två personer. Deras töser tjänar på Kivik. Kommer bara hem ibland för att hälsa på.”

Så blir det sagt och gjort. Bergs lämnar Killehusen strax före jul och flyttar in hos Håkanssons på Knäbäck. Ror dit med sitt bohag. Två gånger får man ro. Men det är en kort sträcka. Nu får Henrik fiska vid Knäbäck. Här finns ingen naturlig hamn och heller ingen av människohand byggd. Men bäcken som rinner ut i havet utgör en nästan naturlig hamn. För små båtar. Här finns tre segelbåtar och fyra vrakekor stationerade. Kanske är femton man sysselsatta med sjöfart och fiske i denna lilla by. Henrik Berg funderar länge och väl på vad som kan ha hänt med Thomas Månsson. Hans hustru säger inget. Henrik är en man med få ord. Det han säger är kort och koncist. Men han grunnar.

Men Karna tänker att Henrik Berg ska få veta vilken stolt och stark hustru han har och vilket trynasvin den där Månsson är. Så hon berättar hela alltet för honom. Svär och lägger till.

Henrik nickar och förbluffas. Tänker att hans hustru inte

är den man lägger vantarna på utan att veta vilken hand som är vilken. Han ler för sej själv. Men aldrig att han och Olga talar om det som skett. Dom vet ändå. Inget behöver bli sagt. Det sägs alldeles för mycket, tänker Henrik. Stora ord och förflugna ord. Stora ord fångar ingen fisk. Hämtar inte hem päror till kvällsmad. Betalar inte räkningen hos lanthandlaren. Stora ord är som klick i ålahomman. Tungt och räligt. Faller sönder i fragment. Olga ser att Henrik funderar. Efter kvällsmaden. Under fotogenlampans ljus. Ser hur han vänder på alla stenar. Hon sätter armbågarna i köksbordet. I det nya hem dom fått på Knäbäck. Tittar med sina stora klara blåa ögon på den lille kantige man hon valt att följa genom livet.

”Nu har vi lämnat ålaboden vid Killehusens länning. Nu har vi kommit till Knäbäck. Så blir vi här Henrik. Så blir vi här.”

Lerstenshus på Knäbäck

Åren far förbi som hastiga änglamoln på himlen. Det blanka havet förvandlas till vredgat skum med årstider och vindar som ansvariga befälhavare. Ibland står Olga Berg därute på backarna vid Knäbäck och tittar bort mot horisonten. Ibland tittar hon norrut mot Juleboda och Friseboda. Längre norrut Åhus. Det är danska grevar eller adelsmän som gett namn åt fiskelägena. Juul och Friise. Därefter Rigeleje. Det rika fiskeläget. Ibland tänker hon på sina föräldrar. På syskon. På folk hon känt därborta. Långt därborta. I Ingermanland. Skulle det vara möjligt att segla dit när havet ligger blankt och inbjudande, tänker hon. Men viftar bort tankarna snarast möjligt. Det är dumt att tänka så. Det vet hon. Det tjänar ingenting till. Hon är svensk nu. Hon bor på Knäbäck. Hon och Henrik skaffar sej ett eget hus. Ett lerstenshus. Längst ute i norra raden av hus på Knäbäck. Henrik tjänar lejekarl hos Magnus Håkansson i ålamörker och sillavrag och fiskar själv när det passar och är lämpligt. Dom är fiskare och dagsverkare. Arbetssamma och tålmodiga. Kommer hit som tiggare egentligen. Men nu är dom fiskare och arbetare. Det är en halvtrappa upp i samhället. En aning betrodda.

Tvåhundra år bakåt i tiden offerar godset Christinehov arton öre till pastorn och nio öre om året till klockaren. Skarprättaren får bara ettochetthalvt öre. Men längst ner